

**„ПОВРАТАК У БУДУЋНОСТ“: УСПОН ХЕМСЕКСА У СРБИЈИ И
ТРАНСФОРМАЦИЈА ХОМОСЕКСУАЛНЕ ИНТИМНОСТИ**

Зоран Милосављевић

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Београд, Србија

**“BACK TO THE FUTURE”: THE RISE OF CHEMSEX IN SERBIA AND
TRANSFORMATION OF GAY INTIMACY**

Zoran Milosavljević

Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut”, Belgrade, Serbia

Сажетак

Овај рад представља ново истраживање развоја хемсексуалних пракси – синдемијске сексуализоване употребе дрога, олакшане коришћењем онлајн апликација за упознавање и секс међу хомосексуалцима у Београду, Србија. У овој анализи се предлаже нова подела на три јасно разграничена периода хемсекса: период хемсекса као „новитета“ (2013–2016), који се одликује онлајн активностима продаје наркотика преко вебсајтова за упознавање хомосексуалаца и привлачења учесника журки преко интернета; период „консолидације“ хемсекс сцене, карактеристичан по редовном уживању и комодификацији хемсекс дрога међу хомосексуалцима (2017–2018); те период „развијене хемсекс“ културе у Србији (од 2019. надаље) са све већим бројем учесника у хемсекс активностима, и повећаном потребом за услугама подршке особама које упражњавају хемсекс. У анализи се износе аргументи о томе како таква подела на периоде није јасно разграничена и како се сваки период преклапа са другим периодима. Рад се ослања на три истраживачка пројекта – први је истраживање хомосексуалне виртуелне интимности у Србији (2014–2018) током којег су генерисани и прикупљени подаци помоћу методологије виртуелне етнографије из апликација за упознавање хомосексуалаца; други, истраживачки пројекат под називом „Исповести дилера дроге“, који садржи три интервјуа у периоду од 2016. до 2018. са дилером дроге из Београда, и трећи је свеобухватни интервју из 2020. године са хемсекс активистом који је раније учествовао на хемсекс журкама, а сада пружа вршњачку подршку корисницима/уживаоцима у хемсексу. Овај чланак обезбеђује увид у начине на које се ризик од преноса HIV-а и других сексуално преносивих инфекција мења међу хомосексуалцима у Србији, у контексту хемсекса.

Кључне речи: хемсекс, хомосексуалци, Србија, употреба дрога, интимност

Abstract

The article presents novel research into the development of chemsex practices – a syndemic behaviour of sexualized drug use through online hook-up and the use of sex apps among gay men in Belgrade, Serbia. In the analysis, a new periodization is proposed comprising three distinctive periods of chemsex: the period of chemsex as a “novelty” (2013–2016), marked by online activities in selling drugs on gay dating sites and recruiting participants for the parties online; the period of “consolidation” of chemsex scene marked by regular consumption and commodification of chemsex drugs among gay men (2017–2018); and the period of “developed chemsex” culture in Serbia (2019–onward) with the rising numbers of chemsex participants, and increased demand for chemsex support services. The analysis also argues how such periodization is not clear-cut, and how each period overlaps with other periods. This article draws on three research projects – the first is a research into gay virtual intimacy in Serbia (2014–2018), during which data were generated and collected using the virtual ethnography methodology of gay dating apps; the second, a research project “Confessions of a drug dealer” which comprises three follow-up interviews undertaken between 2016–2018 with a drug dealer in Belgrade, and the third one – an in-depth interview, conducted in 2020, with a chemsex activist who previously took part in chemsex parties, and now provides peer-support to chemsex participants/users. This article provides an insight into the shifting risk of HIV and STDs transmission among Serbian gay men in chemsex contexts.

Key words: chemsex, gay men, Serbia, drug use, intimacy

Увод

Хемсекс се описује као синдемија високоризичних понашања међу хомосексуалцима [1]. Синдемијска (реч настала спајањем речи синергија и епидемија, прим. прев.) природа ове праксе огледа се у конвергенцији и узајамној амплификацији различитих понашања – упражњавање секса са више партнера, под утицајем специфичних дрога, током продуженог временског пе-

Introduction

Chemsex is described as a syndemic of high-risk behaviors among gay men [1]. A syndemic nature of this practice is manifested in a mutual convergence and amplification of different behaviours – having sex with multiple partners under the influence of specific drugs during a prolong period of time, when partners are recruited via mobile phone through gay dating apps. In addition, to highlight the spec-

риода, где се партнери проналазе преко апликација мобилних телефона за упознавање хомосексуалаца. Уз то, да би нагласио специфичност хемсекс хомосексуалне сексуалне културе, Стјуарт (2018) појашњава и проширује дефиницију хемсекса као: „[...] диспропорционалне доступности рекреативних и посебно штетних дрога са којима је заједница геј, би и квир мушкараца нашироко упозната преко апликација за упознавање (које се називају и хемс, енг. *chems*): кристални метамфетамин, мефедрон и ГХБ/ГБЛ – гама-хидрокси бутерна киселина/гама-бутиролактон)” [2]. Стјуарт разматра главне карактеристике хемсекс геј културе – онлајн комуникацију међу хомосексуалцима, употребу дрога, хомосексуални секс, пренос HIV инфекције и других полно преносивих болести, као и проблеме са менталним здрављем који потичу од друштвене стигматизације и друштвеног одбацивања хомосексуалне сексуалности.

Даље истраживање хемсекса осветљава неке друге аспекте хомосексуалне интимности, у контексту ширих друштвених интеракција. Хахим (2018) види пораст хемсекса као контракултуру супротстављену „компетитивном индивидуализму” неолиберализма у Лондону [3]. Надовезујући се на рад бирмингемске школе, Хахим екстраполира хемсекс културу бисексуалних и хомосексуалних мушкараца као културу која је инхерентно укорењена у испољавању колективне интимности међу њима. Хахим износи следећи аргумент: *Хемсекс јесте телотворен одговор на скуп материјалних услова које је обликовао неолиберализам: жеља за интимним обликом заједништва у историјском моменту када сам колективизам надвлађава компетитиван, предузетнички индивидуализам као привилегован начин постојања у свету (Гилберт, 2013)* [ibid].

За Хакима, тензија између личне и колективне хомосексуалне интимице настаје као последица тенденције да се наглашава индивидуализам, који је у сржи неолибералног капитализма. Због тога хомосексуалци развијају своје личне стратегије отпора, да би задржали облике колективне хомосексуалне интимности.

Динамика употребе дрога, посебно кристалног метамфетамина у хомосексуалним заједницама широм света била је предмет многих студија [4, 5, 6, 7]. Ризик добијања сексуално преносиве болести под утицајем дрога међу хомосексуалцима такође постаје добро документована чињеница [8, 9, 10, 11, 12]. Браки и сарадници (2015) објављују да скоро трећина хомосексуалаца који су учествовали у њиховом истраживању у Великој Британији, а који су били на терапији антиретровирусним лековима (АРВ), користи „дрогу за журке” током хемсекса [8]. Такође се наводи и да су интеракције

ificity of chemsex gay sexual culture, Stuart (2018) clarified and broadened the definition of chemsex as “[...] disproportionate availability of recreational and particularly harmful drugs that have been introduced so widely to gay, bi and Queer men via online hook-up Apps (referred as chems: crystal-methamphetamine, mephedrone and GHB/GBL - gamma-Hydroxi butyric acid/gamma-butyrolactone). [2] Stuart discusses the defining features of chemsex gay culture – online gay communication, drug use, gay sex, HIV infection and sexually transmitted diseases’ transmission, as well as mental health issues which originate from social stigmatization and societal rejection of gay sexuality.

Further exploration of chemsex is bringing some other aspects of gay intimacy in the context of wider social interactions. Hakim (2018) sees the rise of chemsex as a counterculture of neoliberal ‘competitive individualism’ in London [3]. By drawing on the work of Birmingham school, Hakim extrapolates chemsex culture of bisexual and gay men as inherently rooted in the enactment of collective intimacy among them. Hakim argues as follow: *[C]hemsex is an embodied response to a range of material conditions which have been shaped by neoliberalism: a desire for an intimate mode of collectivity during an historical moment when collectivity itself is being superseded by competitive, entrepreneurial individualism as the privileged mode of being in the world (Gilbert 2013)*. [ibid]

For Hakim, the tension between personal and collective gay intimacy is produced by the tendency to reinforce individualism in the core of neoliberal capitalism. As the result, gay men develop their personal resistance strategies to maintain forms of collective gay intimacy.

A dynamic of drug use, especially crystal methamphetamine in gay communities around the world has been in the focus of many studies [4,5,6,7]. The risk of getting sexually transmitted diseases under the influence of drugs among gay men is also becoming a well-documented fact [8,9,10,11,12]. Bracchi et al. (2015) reported that almost third of gay men they researched in the United Kingdom, who were on antiretroviral therapy (ARV), were using ‘party drugs’ in chemsex [8]. They also acknowledge that interactions between these substances, ARV (antiretroviral therapy) and chemsex drugs, are an under-researched area [ibid]. They advised medical professionals to pay specific attention to chemsex drug use among HIV positive patients (p. 6). Daskalopoulou et al. (2016) discuss drug-drug interactions between chemsex drugs and some ARV, respectively ritonavir and cobicistat, with competitive metabolic effects which could result in a changed concentration of ARV [13]. Amaro (2016) describes gay subculture of ‘slamming’, or eroticization of mutual drug injecting between gay

између ових супстанци, АРВ (антиретровирусне терапије) и хемсекс дрога, недовољно истражена област [ibid]. Њихов савет здравственим радницима је да обрате посебну пажњу на употребу хемсекс дрога међу HIV-позитивним пацијентима (стр. 6). Даскалопоулоу и сарадници (2016) разматрају интеракције између хемсекс дрога и неких АРВ, посебно ритонавира и кобицистата, са компетитивним метаболичким дејствима која би могла довести до измењене концентрације АРВ [13]. Амаро (2016) описује хомосексуалну културу еротизације узајамног убризгавања дрога међу хомосексуалцима у Француској (енг. *slamming*), где онлајн комуникација омогућава хомосексуалцима да се састају у те сврхе [7]. Стога онлајн технологија и комуникација преко интернета умногоме доприносе настанку специфичних онлајн заједница преко CMD (разговора у коме посредује рачунар, енг. *computer-mediated discourse*), посебно олакшавајући продају дроге и склапање „другарстава по дроги”. Сивел и сарадници описују све јачу узрочно-последичну везу између HIV-негативних мушкараца који упражњавају секс са другим мушкарцима а који се упуштају у хемсекс и употребу више врста дрога, са порастом преношења сексуално преносивих инфекција и HIV-а међу њима [11]. Од 1484 мушкарца који упражњавају секс са мушкарцима (MCM) у Великој Британији, који су учествовали у истраживању, до 23,6% су били корисници хемсекс дрога и учествовали на хемсекс журкама [ibid]. Франкис и сарадници (2018) су истраживали понашања у вези са хемсексом међу MCM у четири келтске заједнице (у Шкотској, Велсу, Северној Ирској и Републици Ирској) и њихови резултати указују да је један од 17 MCM склон да се упусти у хемсекс, док је, истовремено, за те мушкарце било четири пута вероватније да ће пријавити HIV позитиван статус [12].

Хемсекс је тема која је недовољно истраживана у Србији, али је пракса која је међу хомосексуалцима све присутнија, што указује на све већи ризик од HIV-а и других сексуално преносивих болести (STI) [14, 15, 16]. У овом тренутку, хемсекс је развијена сексуална пракса међу хомосексуалцима у Србији. Значајан пораст броја корисника „хемс” дрога показатељ је све распрострањеније културе хемсекса међу хомосексуалцима. Све већи број дилера прати пораст потражње за дрогама. Употреба више врста дрога истовремено сада је убицајена активност међу хомосексуалцима у Београду и постаје добро позната сексуална пракса. Број хемсекс журки је у сталном порасту. Широки спектар сексуалних активности које се одвијају на хемсекс журкама креће се од активног секса са више партнера, до секса са само једним партнером и пасивног посматрања, па све до потпуне неактивности појединачног учесника.

men in France, where online communication enables gay men to meet for this purpose [7]. Thus, an online technology and online communication contribute largely in the formation of specific online communities through CMD (computer-mediated discourse), especially in the facilitation of drug selling and drug use ‘buddies’. Sewell et al. reporting increased causality between HIV negative men who have sex with men engaging in chemsex and polydrug use, and the increase of STI and HIV transmission among them [11]. Of 1484 men who have sex with men (MSM) in the United Kingdom who were subjects of the research up to 23,6% were users of chemsex drugs and participated in chemsex parties [ibid]. Frankis et al. (2018) researched MSM chemsex-related behavior in 4 Celtic countries (Scotland, Wales, Northern Ireland and the Republic of Ireland) and they report that one MSM in 17 is prone to engage in chemsex, while in the same time those men are 4 times more likely to report HIV positive status [12].

Chemsex is an under researched topic in Serbia, but it is a growing practice among gay men in the country which provides an insight into shifting risk of HIV and STDs [14,15,16]. In the present, chemsex is a developed sexual practice among Serbian gay men. A significant rise of chemsex users is a marker of the expanding culture of chemsex among gay men. The increased number of drug dealers follows the increase in drug demand. Poly-drug use is now common activity among gay men in Belgrade and it becomes a well-known sexual practice. The number of chemsex parties is on the constant rise. A variety of sexual activity which happens on chemsex parties range from active sex with multiple partners to one partner related sex and passive observation with absolute inactivity of an individual participant. An HIV risk assessment during chemsex activities is still an uncharted territory for Serbian gay men, and this is especially true for gay men on ARV whose therapeutic effects sometimes depends on the interaction with chemsex drugs.

The lives of people affected by chemsex, and consequently HIV and STIs, and their experiences are also largely absent from scientific and public discourse in the Serbian context. Milosavljević & Stošić (2021), in their research on the influence of COVID -19 on socio-economic conditions of key populations under higher risk of HIV, report that 16% of 137 MSM participants in the research used chemsex-related drugs during COVID -19 epidemic [17]. They also report that 10,6% of MSM attended chemsex parties with a number of parties attended ranging from 1- 8 per person during the first year of epidemic [ibid]. The lack of comparative extant qualitative data and the failure, over the years, of quantitative, epidemiological researchers to complement their own work with robust qualitative data, still

Процена ризика од HIV-а током хемсекс активности је још увек неистражена територија за хомосексуалце из Србије, а посебно за хомосексуалце на АРВ чије терапеутско дејство понекада зависи од интеракције са хемсекс дрогама.

Животи људи на које утиче хемсекс, па последично и HIV и STI, као и њихова искуства, углавном нису присутни у научном и јавном дискурсу у Србији. Милосављевић и Стошић (2021), у свом истраживању утицаја COVID-19 на социоекономске услове кључних популација под вишим ризиком од HIV-а, износе да је 16% од 137 МСМ учесника у истраживању користило дроге које се доводе у везу са хемсексом током епидемије COVID-19 [17]. Они наводе и да је 10,6% МСМ посећивало хемсекс журке, при чему се број посећених журки по особи кретао у опсегу од 1 до 8 у току прве године епидемије [ibid]. Недостатак квалитативних података који би омогућавали поређење, као и чињеница да истраживачи који се баве квантитативним епидемиолошким истраживањима током година нису успели да допуне свој рад солидним квалитативним подацима, остаје тема којом би данашњи истраживачи HIV/сиде у Србији требало детаљније да се позабаве.

Циљ овог рада је да се покаже како је хемсекс нова сексуална пракса међу хомосексуалцима у Србији, као и да се утврде и нагласе промене које се у њој одвијају. Намера је да се обезбеди концептуални и аналитички простор за даље истраживање хемсекса у Србији, као и да се нагласи комплексност процене ризика од преношења HIV инфекције и STI током хемсекса.

Методологија

Рад се ослања на три истраживачка пројекта спроведена у последњих осам година. Први је истраживање хомосексуалне виртуелне интимности у Србији (2014–2018) током којег су генерисани и прикупљени подаци помоћу методологије виртуелне етнографије из апликација за упознавање хомосексуалаца *Grindr*, *PlanetRomeo* и *GaySerbia* [14, 15, 16];¹ други, истражи-

¹ Подаци о хемсексу који потичу из виртуелне етнографије интернет сајтова за упознавање хомосексуалаца *Grindr*, *PlanetRomeo* и *GaySerbia* прикупљени су за потребе ауторове докторске тезе о геј техносексуалности у Србији. Исти скуп података коришћен је за описивање почетака хемсекса у Србији. Додатни подаци сакупљени за потребе истраживања за ауторову докторску тезу – 25 детаљних интервјуа са хомосексуалцима из Београда – нису коришћени за потребе овог рада. Детаљна објашњења виртуелне етнографије као истраживачке методе за потребе ове тезе објављена су у самој тези, као и у раду "Milosavljevic, Z. Virtual ethnography of HIV positive health status in gay virtual intimacies in Serbia. Retraction of Garnett, E., Reynolds, J. and Milton, S. (Eds) *Ethnographies and Health: Reflections on Empirical and Methodological Entanglements*, Palgrave-McMillan/Springer; 2018a. p. 35–51".

needs to be addressed more thoroughly by present-day researchers in the HIV/AIDS field in Serbia.

The objective of this article is to show how chemsex is a new sexual practice among gay men in Serbia and to identify and highlight changes in the practice itself. The aim of this article is to provide a conceptual and analytical space for further research on chemsex in Serbia, and to underline complexities of HIV and STIs risk assessment in chemsex.

Methodology

This article draws on three research projects which were conducted in the last 8 years. The first is a research into gay virtual intimacy in Serbia (2014 – 2018), during which data were generated and collected using the virtual ethnography methodology of gay dating apps Grindr, PlanetRomeo and GaySerbia [14, 15, 16]¹; the second, a research project "Confessions of a drug dealer", which comprises three follow-up interviews undertaken between 2016 – 2018 with a drug dealer in Belgrade [18], and the third one – an in-depth interview, conducted in 2020, with a chemsex activist Stefan P. from non-governmental organization Regeneration, who previously took part in chemsex parties, and now provides peer-support to chemsex participants/users [19]. Virtual ethnography of gay dating websites was approved by the Ethical Committee of the University of Hull in 2014 as part of the author's PhD thesis research [16]. In the interviews with a drug dealer all ethical considerations were respected and his name anonymized, while Stefan P. gave his consent for his name to be fully published as well as the name of the organization where he works.

A qualitative methodology (including the use of virtual ethnography and the conduct and collection of individual interviews) is appropriate not solely for the exploration of gay sexuality and the gay subjectivities of which it is comprised, but also for the exploration of gay men's health and individual experience in relation to it, such as chemsex represents. Thus, gaining insight into the individual experience contributes substantially towards a better understanding of the influence of specific diseases on everyday life of people

¹ Data on chemsex that stems from virtual ethnography of gay dating websites Grindr, PlanetRomeo and GaySerbia are collected for the purposes of the author's PhD thesis on gay technosexuality in Serbia. The same set of data are used to describe the start of chemsex in Serbia. The additional data gathered for the authors' PhD thesis research – 25 in-depth interviews with gay men from Belgrade – are not used for the purpose of this article. The nuances of virtual ethnography as a research method for the purpose of this thesis are published in details the thesis itself, as well as in "Milosavljevic, Z. Virtual ethnography of HIV positive health status in gay virtual intimacies in Serbia. Retraction of Garnett, E., Reynolds, J. and Milton, S. (Eds) *Ethnographies and Health: Reflections on Empirical and Methodological Entanglements*, Palgrave-McMillan/Springer; 2018a. p. 35–51"

вачки пројекат под називом „Исповести дилера дроге”, који садржи три интервјуа у периоду од 2016. до 2018. са дилером дроге из Београда [18], и трећи је детаљни интервју из 2020. године са хемсекс активистом Стефаном П. из невладине организације „Регенерација”, који је раније учествовао на хемсекс журкама, а сада пружа вршњачку подршку корисницима/уживаоцима у хемсексу [19]. Виртуелну етнографију сајтова за упознавање хомосексуалаца одобрио је Етички одбор Универзитета у Халу 2014. године, као део истраживања аутора у оквиру израде докторске тезе [16]. У интервјуима са дилером дрога поштована су сва етичка начела и његово име је анонимизовано, док је Стефан П. пристао да се његово име у потпуности објави, као и име организације у којој ради.

Квалитативна методологија (укључујући употребу виртуелне етнографије и реализацију и обраду појединачних интервјуа) прикладна је не само за испитивање хомосексуалне сексуалности и хомосексуалних субјективности од којих је она сачињена, већ и за суштинско испитивање здравља хомосексуалаца и појединачних искустава у вези са њим, као што је и хемсекс. Тако стицање увида у искуство појединца значајно доприноси бољем разумевању утицаја одређених болести на свакодневни живот људи који од њих болују.

Комбинација триангулационих истраживачких метода и квалитативних инструмената обезбеђује мноштво података за анализу комплексне наративне мреже око хемсекса, што даље компликује већ комплексну појаву. Овај рад такође потврђује вредност квалитативних инструмената, као што су детаљно интервјуисање и виртуелна етнографија, у напорима да се истраже аспекти хемсекса или HIV/сиде међу посебним популацијама. Нова методолошка перспектива може, потенцијално, да допринесе бољим превентивним јавноздравственим кампањама. Ово је неопходно уколико таква кампања треба да допре до технолошки напредних млађих хомосексуалаца, којима треба да се обрати.

Виртуелна етнографија омогућава контекстуално и динамичко етнографско истраживање пракси хемсекса. Израз „виртуелна етнографија” први пут је увео Брус Мејсон, теоретичар нових медија, 1996. године, а касније га је, 2000. године, усвојио и Хајн [20, 21, 22, 23]. Виртуелно етнографско истраживање се заснива на стицању разумевања „заједничких пракси, значења и друштвених контекста, те међусобних односа међу њима” виртуелних заједница [21]. Са појавом нових комуникационих технологија, са више простора за визуелне елементе, Водак и Крзизановски (2008) разматрају развој нових методолошких техника истраживања

affected by them.

The combination of triangulation research methods and qualitative tools provides rich data for the analysis of the complex discursive web around chemsex that complicates further an already complex phenomenon. This article also confirms the place of qualitative tools such as in-depth interviewing and virtual ethnography in order to serve research efforts into different aspects of chemsex or HIV/AIDS among specific populations. A new methodological ‘perspective’ has the potential to contribute to better public health prevention campaigning. This is especially necessary if the campaigning effort is to reach the tech-savvy younger gay men that it needs to address.

Virtual ethnography enables contextual and dynamic ethnographic research of chemsex practice. The term ‘virtual ethnography’ was firstly introduced and used by Bruce Mason, a new media theoretician, in 1996 and was later adopted, in 2000, by Hine [20,21,22,23]. Virtual ethnographic research is based on coming to understand the ‘shared practices, meanings, and social contexts, and the interrelations between them’ of virtual communities [21]. As new communicational technologies, with more scope for visual elements, are emerging, Wodak and Krzyzanowski (2008) discuss the development of new methodological research techniques arising alongside them (p.2)[24]. Thus, virtual ethnography as a qualitative research tool is being developed by, and, in its turn, is contributing to the development of identities and communities in cyberspace.

Virtual ethnography has become a necessary methodological tool for many areas of scientific research. The ethnographer is certainly at the centre of exploring and explaining virtual worlds – where people exercise individual and collective agency based on desires and goals [23]. What should be of ethnographic interest in those spaces is not their extraordinary dynamic, but ‘what is ordinary’ for them [ibid]. For Fox (2012), virtual ethnography is a tool, rooted in computer-mediated-communication (CMC), where different ‘identities’ communicate, on the basis of how their perception of cyberspace is visualized (p. 58)[25]. Mason (2002) argues that the collection of visual data and its analysis is of the highest importance for the researchers to define research questions (p. 103)[21]. The World Wide Web and the Internet are an inevitable source for data collection (Ibid). Dicks et al. (2005) observes that the possibility of cyberspace communication removes the distance between the researcher and researched individuals and thus concludes: ‘The capacity of the internet means that it is increasingly feasible to reach otherwise “hard to reach” people, often on a global basis’ (p. 1)[26]. The practice of online interaction with other users undertaken

које би их пратиле (стр. 2) [24]. Зато се виртуелна етнографија, као квалитативни истраживачки инструмент, развија у оквиру развоја идентитета и заједница у сајберпростору, којима онда и сама доприноси.

Виртуелна етнографија је постала неопходан методолошки инструмент за многе области научног истраживања. Етнограф је свакако у центру истраживања и објашњавања виртуелних светова – где људи испољавају своју индивидуалну и колективну агенсност на основу жеља и циљева [23]. Оно што етнографију занима у том простору није њихова изванредна динамика, већ оно шта је за њих „убичајено“ [ibid]. Фокс (2012) сматра да је виртуелна етнографија инструмент, укореењен у комуникацији посредованој рачунаром (СМС, енгл. *computer mediated communication*) где различити „идентитети“ комуницирају на основу тога како је визуелизована њихова перцепција сајбер простора (стр. 58) [25]. Мејсон (2000) износи аргумент да је прикупљање визуелних података и њихова анализа од кључног значаја за истраживаче у процесу дефинисања истраживачких питања (стр. 103) [21]. Интернет, са својим сајтовима (енгл. *world wide web*, *глобална мрежа*) представља неизбежан извор података [ibid]. Дикс и сарадници (2005) уочавају да могућност комуникације у сајбер простору елиминише дистанцу између истраживача и субјеката истраживања, те закључују: „Капацитет интернета значи да је сада све лакше изводљиво да се дође до људи до којих је раније било тешко доћи, и то често и на глобалном нивоу“ (стр. 1) [26]. Пракса онлајн интеракције са другим корисницима, примењена за потребе овог истраживања у периоду виртуелне етнографије, разликује се од партиципаторног посматрања, које је нешто пасивнији начин прикупљања података.

За потребе овог истраживања, прикупљени подаци се састоје од одређених елемената профила корисника на геј сајтовима за упознавање, као што су: корисничко име, слика у позадини, интро порука, опште и специфичне карактеристике корисника, емотикони специфичних сексуалних пракси или употребе дрога, изражена преференца за употребу кондома или средстава за профилаксу пре излагања вирусу HIV-а (ПрЕП), тј. за безбедан или небезбедан секс. Корисничко име подразумева било које име које бира корисник или би могло бити пример стратешке (не)видљивости (видети следећи одељак), тамо где је здравствено стање, или специфична сексуална преференца попут хемсекса „сакривена“ тако да се јасно види. Дигитална активност/неактивност корисника такође је видљива онима који се налазе на одређеној удаљености од његове локације – тј. ако је корисник улован и активан, тачка на десној страни његовог профила је приказана зеленом

for this research during the period of virtual ethnography distinguishes it from participatory observation as a more ‘passive’ method of data collection.

For the purposes of this research, the data collected consist of the certain elements of the users’ profiles on gay dating sites, such as: user name, background picture, headline, general and specific characteristics of the user, emoticons of specific sexual practice or drug use, the expressed preference for condom use or pre-expositional prophylaxis (PrEP) use, e.g. unsafe or safe sex. The user names comprise any name chosen by the user, or they could be the examples of strategic (in)visibility (see the next section), in cases where health status or specific sexual preference like chemsex has been ‘hidden in plain sight’. The digital activity/inactivity of the user is also visible to those within a certain radius of his location – i.e. if the user is logged on and active then the dot on the right hand side of his profile will be showing as green. If the user is logged off and inactive then the dot will show as red. Headlines of the users consist of very short, but effective messages, such as ‘looking for sex’ or ‘looking for a partner’, or the user is seeking someone similar to himself, who engages in specific sexual practice like chemsex. The data gathered through virtual ethnography are analysed with inductive content analysis [27].

The interview is one of the most frequently used tools in qualitative research methodology [21,28]. Mason (2002) defines the interview as ‘an interactive, topic-related exchange of dialogue that enables positioning of situated knowledge in a specific context’ (p. 62)[21]. The interaction between the researcher and interviewee is at the centre of so-called ‘semi-structured’ interviews, where the interviewee is given freedom of expression; being allowed to explain his/her experience in his/her own words and own way of thinking. The ‘semi’ of the term ‘semi-structured’ indicates the influence that the researcher retains to determine the subject matter of the categories, sub-categories and supplementary questions that are the content for his/her analyses [ibid].

The discussion about narratives in qualitative interviews hinges on how much freedom is given to interviewees to express their positions freely [29]. The transfer between interviewer and interviewees helps to reveal the personal experiences of the researched individuals. The value of the interview lies in the possibility not only for someone to express his/her personal experience, but also to express cultural discourses in connection to a specific subjectivity and context. Semi-structured in-depth interviews allow the participants to be reflexive and to say as much as possible, in their own words and using their own ‘register’ of

бојом. Ако је изложено и неактиван, приказана је црвеном бојом, Интро поруке корисника састоје се од веома кратких али упечатљивих порука као што су „тражим секс“, или „тражим партнера“, или корисник тражи неког сличног себи ко упражњава исту врсту специфичне сексуалне праксе попут хемсекса. Подаци прикупљени виртуелном етнографијом се анализирају помоћу индуктивне анализе садржаја [27].

Интервју је један од најчешће коришћених инструмената у методологији квалитативног истраживања [21, 28]. Мејсон (2008) дефинише интервју као „интерактивну размену дијалога у вези са задатом темом која омогућава постављање ситуираног знања у специфичан контекст“ (стр. 62) [21]. Интеракција између особе која води интервју и учесника у интервјуу представља срж такозваног „полуструктурираног“ интервјуа, где се учеснику даје слобода изражавања, омогућава му се да објасни своје искуство сопственим речима и сопственим начином размишљања. Префикс „полу“ из речи „полуструктурирани“ означава утицај који особа која води интервју задржава у одређивању тема категорија, поткатегорија и додатних питања која су садржај њене анализе [ibid].

Дискусија о наративима у квалитативним интервјуима зависи од тога колико слободе се даје саговорницима да слободно изразе своја мишљења [29]. Трансфер између особе која води интервју и њених саговорника помаже да се открију лична искуства појединаца који учествују у истраживању. Вредност интервјуа лежи не само у могућности да неко изрази своје лично искуство, већ и да изнесе културолошки наратив у вези са специфичном субјективношћу и контекстом. Полуструктурирани детаљни интервјуи омогућавају учесницима дубоку рефлексију, дозвољавајући им да изразе све што желе, сопственим речима и сопственим „регистром“ вокабулара и тона, о различитим питањима од значаја за њихове животе. Интервју не открива само личну историју, већ и културолошке обрасце специфичних друштвених група [21]. Интервјуи коришћени у овом раду су шифрирани, а шифре су груписане по темама и анализирани тематском анализом и наративном анализом [31].

Резултати

Појава хемсекса у Србији

Ране студије о хемсексу у Србији говоре о употреби специфичних дрога, посебно Г или ГХБ (гама-хидроксибутерне киселине) међу мушкарцима који упражњавају секс са мушкарцима у Београду, и о томе како они комуницирају о својим хемсекс праксама преко интернета [14, 16]. Једна од главних стратегија приликом

vocabulary and tone, about the different issues relevant to their lives. An interview reveals not only personal history, but also the cultural patterns of specific social groups [21]. Interviews used in this article were coded, and codes were grouped into themes and analysed by thematic analysis as well as narrative analysis[31].

Results

The emergence of chemsex in Serbia

The pioneering study on chemsex in Serbia argue on specific drug use, especially G or GHB (gamma-Hydroxy butyric acid) among men who have sex with men in Belgrade, and how they communicate chemsex practices online [14,16]. One of the main strategies to negotiate chemsex online is through strategic (in)visibility, a technique introduced and discussed by Davis & Flowers (2014) as an excellent technique to communicate illicit or ‘uncomfortable’ health issues online such chemsex represents [9]. This is specific representational technique used by gay men online in which you reveal some parts of your identity without saying explicitly about particular identity characteristics.

The first depiction of chemsex-related issues in Serbia was on a gay dating websites Grindr, PlanetRomeo and GaySerbia in 2014 -2015 [14, 16]. The user names such as PokemonG or KEks are just some of the participants’ representations of drug use or drug sell online – for PokemonG selling Poppers (aromatic alkyls) and GHB, and for KEks selling Ecstasy or Kamagra (generic Viagra- Sildenafil for erectile dysfunction). The users of online gay dating sites participated in chemsex (re)presentations online, and those were all of illicit drugs. The users who were involved in drug sell online were also involved in turf wars with other drug dealers. Those wars were raging on the internet, but also in real life situations on the streets of Belgrade. Although chemsex is specifically defined by the use of three types of drugs – crystal meth, mephedrone and G (GHB/ GBL) – the drug market introduced more drug options than those basic ones to the wider audience of gay men online.

The rise of chemsex in Serbia

The three follow-up interviews with a drug dealer were very insightful about chemsex drug use and drug sell [18]. The first interview with N. was in December 2016, and follow up interviews were in September 2017 and June 2018. He is very active on the black-market scene related to chemsex drugs since 2015. The area he covered for drug sell was (and still is) the territory of Belgrade, but he would occasionally travel further for selling purposes to Novi Sad and some other smaller satellite cities around Belgrade. N. provided and supplied G and other drugs to gay men and other MSM who contacted him online through gay dating

онлајн преговора о хемсексу је путем стратешке (не) видљивости, технике коју су представили и разматрали Дејвис и Флауерс (2014) као одличну технику за онлајн комуникацију о илегалним или „непријатним“ здравственим питањима, као што је хемсекс [9]. Ово је специфична техника представљања коју користе хомосексуалци у онлајн комуникацији, у којој се открива део сопственог идентитета без експлицитног навођења конкретних карактеристика тог идентитета.

Први опис у вези са хемсексом у Србији појавио се на геј сајтовима за упознавање *Grindr*, *PlanetRomeo* и *GaySerbia* 2014–2015. године [14, 16]. Корисничка имена као што су ПокемонГ или КЕкс су само нека од имена којима су учесници представљали дроге које користе или продају онлајн – ПокемонГ је продавао поперсе (енг. *poppers*, ароматичне алкиле) и ГХБ, док ознака КЕкс означава продају екстазија или камагре (генеричке вијагре – силденафила, за еректилну дисфункцију). Корисници сајтова за упознавање хомосексуалаца учествовали су у хемсекс (ре)презентацијама онлајн, а оне су се све односиле на илегалне дроге. Корисници који су учествовали у продаји дрога онлајн такође су учествовали и у ратовима око територије са другим дилерима. Ови ратови су беснели на интернету, али и у стварном животу, на улицама Београда. Иако се хемсекс специфично дефинише према употреби три врсте дроге – кристалног метамфетамина, мефедрона и Г (ГХБ/ГБЛ), тржиште дроге је увело још опција ван тих основних, представљајући их широј публици хомосексуалаца, путем интернета.

Пораст хемсекса у Србији

Три детаљна интервјуа са дилером дроге донела су важан увид у употребу хемсекс дрога, као и у њихову продају [18]. Први интервју са Н. је објављен децембра 2016. године, а следећи су били у септембру 2017. и јуну 2018. године. Он је веома активан на црном тржишту хемсекс дрога од 2015. године. Територија коју покрива продајом дрога била је, и још увек је, територија Београда, али би он повремено путовао и даље како би продавао дрогу, у Нови Сад и неке друге мање градове око Београда. Н. је обезбеђивао и добављао Г и друге дроге хомосексуалцима и другим МСМ који су ступали у контакт са њим онлајн, преко апликација за упознавање, углавном преко апликације *Grindr*. Његова прича отвара потпуно нове увиде у хемсекс сцену у Београду. Кроз причу Н. можемо да пратимо развој релативно нове сексуалне праксе и нове појаве у београдском геј животу – појаве хемсекса. Теме које се појављују у интервјуима са Н су: продаја хемсекс дрога, употреба апликација за упознавање хомосексуалаца за потребе

apps, mostly via Grindr. His narrative opens up a completely new insight about chemsex scene in Belgrade. Through N's narrative we can trace the development of a relatively new sexual practice and new phenomenon in Belgrade gay life – the phenomenon of chemsex. The themes that emerge in N.'s interviews are: chemsex drug sell, the use of gay dating apps for chemsex purposes, gay men's risk assessment in chemsex, as well as drug-drug interactions and harm reduction. N. describes his beginning as the drug dealer in 2015. as follows:

N: *I lost my job in the state firm a year ago. I've been thinking a lot how I could make some income and selling drugs emerged as an option. I thought why not to sell Kamagra (a form of generic Viagra)? Back then, I used to buy Kamagra on the black market, and I said to myself that I could also sell to others. I learned that lots of men I know are using Kamagra. I can get it myself on the black market and re-sell it to them. My colleagues and friends are big consumers [...] A few older colleagues of mine were ashamed to buy it, so I was a delivery guy for them. They would give me some money and I would get it for them [...] Sometimes, I would use it, too.*

Z: *Where did you get Kamagra for them? In the pharmacy?*

N: *No, not in the pharmacy, but on the black market. Getting Kamagra was just a trigger for drug sell and I continued to re-sell Poppers and G additionally.*

Z: *What about crystal-meth and cocaine?*

N: *No, not at all. I wouldn't sell those. The difference is if I get caught selling drugs by the police, I cannot be sentenced for G the same way as I would be sentenced for crystal-meth or cocaine.*

In his narrative, N. describes how he initially became a supplier of Kamagra for his acquaintances and how he expanded his drug portfolio. N. describes how he maintained his drug supply chain and how those drug channels could diversify as follows:

Z: *Will you please describe the way you get G?*

N: *Sure. I get it directly from the EU.*

Z: *You get it directly from the EU?*

N: *Yes. I get it from Poland, Hungary, and Croatia. It goes through custom service here. It's all legal.*

Z: *How is that possible?*

N: *Yes, you can legally import G and you can order it online. G is considered to be a chemical solution for car cleaning, to clean metallic car parts, and that's how it gets here. The declaration states that this is a cleaning solution. The thing is, if you order it online, than you have to take smaller packages. That's how I can get it without drawing unnecessary attention from a custom service. A small package is favourable because if the shipment is bigger*

хемсекса, процена ризика хомосексуалаца унутар хемсекса, као и интеракције између дрога, и дрога и лекова и смањење негативних последица. Н. описује почетак свог рада као дилера дрогом 2015. године на следећи начин:

Н: Изгубио сам посао у државној фирми пре годину дана. Много сам размишљао о томе како да дођем до неких прихода, и продаја дроге се појавила као опција. Помислио сам, што не бих продавао камагру (генерички облик вијагре)? У то време, куповао сам камагру на црном тржишту, и рекао сам себи да бих могао и да је продајем другима. Сазнао сам да многи мушкарци које знам користе камагру. Могу да је купим на црном тржишту и продам њима. Моје колеге и пријатељи су велики потрошачи [...] Неколико старијих колега се стидело да је купује, па сам им ја био курир. Дали би ми новац, па бих им је ја купио [...] Понекад бих је и ја користио.

З: Где си им набављао камагру? У апотеци?

Н: Не, не у апотеци, већ на црном тржишту. Набавка камагре била је само окидач за продају дрога, па сам наставио да препродајем поперсе и Г, уз њу.

З: А кристал мет и кокаин?

Н: Не, то никако. То не бих продавао. Разлика је ако ме ухвати полиција да продајем дрогу, не могу да ме осуде на исту казну за Г, на коју би ме осудили за кристал мет или кокаин.

У овој причи, Н. описује како је на почетку постао добављач камагре за своје познанике и како је проширио портфолио дрога које продаје. Н. описује како је одржао свој ланац снабдевања дрогама и како би се ти ланци могли диверзификовати, на следећи начин:

З: Да ли би нам описао како набављаш Г?

Н: Наравно. Набављам га директно из ЕУ.

З: Набављаш га директно из ЕУ?

Н: Да. Добијам га из Пољске, Мађарске и Хрватске. Пролази кроз нашу царину. Све је ту легално.

З: Како је то могуће?

Н: Да, можеш легално да увезеш Г и можеш да је наручиш онлајн. Г се сматра хемијским раствором за чишћење кола, за чишћење металних делова аутомобила, и тако стиже овде. Декларација на њој наводи да је реч о раствору за чишћење. Међутим, ако је наручујете онлајн, онда морате да узмете мања паковања. Тако је ја набављам а да не привучем на себе нежељену пажњу. Мало паковање је погодније због тога што, ако је пошиљка већа и скупља, царина ће обратити више пажње. Неки дилери путују директно у ЕУ и доносе је са собом, па је након тога продају.

and more expensive than the custom service will be alert. Some drug dealers travel directly to EU and bring it with them, and afterwards they sell it.

The next step for N. is to place his products on the market and online sell seemed to be the most suitable. N's narrative on this topic is as follows:

Z: Will you please tell me how did you get an idea to use Grindr as your major marketing website?

N: Actually, my good friend introduced me to gay dating websites [...] He showed me his user profile and I thought that I could use it as a promotion website for drug sell. In my opinion, it seems that Grindr is the most fertile ground to post an advert. I've tried some other websites and networks such as Sympaticus, Facebook, but that was not very successful. My targets are gay men, and Grindr is the best website to reach them out. Grindr has recently introduced a few restrictions. It reduced the number of people you can see online, and you have to pay if you want to see more men there. At first, there were just a couple of us selling drugs on Grindr. I am aware now of up to ten people who are active on Grindr in relation to drug sell.

Z: What about PlanetRomeo?

N: I lost my interest for PlanetRomeo. I know three or four men who sell drugs via Romeo. I said to one of them that he was dishonest. He told everyone that he is the right guy with original goods, and the rest of us, we are kind of fake dealers, and that we kind of sell fake goods, so they didn't want to buy from us. That's why I prefer Grindr.

A free access of gay dating websites allowed N. to reach out wider gay audience. Nevertheless, as N. explained, there are small differences how gay dating websites operate. N. discusses his online selling approach as follows:

N: I used to write some initials in my user name. My nickname was PopeyeKG and I used to mark capital letters of Poppers, Kamagra and GHB. I think you mentioned it was called something like ...

Z: You mean strategic (in)visibility?

N: Yes, exactly that! I used those words that could lead gay men to associate what I sell. I would also write a brief text, like a puzzle, in addition to my nickname so that people should know what they can get from me.

Z: How many nicknames do you have?

N: I have two active nicknames. Sometimes, it happens that users report you to Grindr administrators if you do not want to have sex with them and Grindr responds by canceling your user account. On the other hand, some drug dealers write explicitly what they advert and Grindr admin do not react. They do not understand Serbian, so they don't get it what's going on, and nothing happens, business as usual.

Следећи корак за Н. био је да своје производе стави у промет, па је онлајн продаја изгледала као најпогоднија. Овако он прича о тој теми:

З: Да ли би ми испричао како си дошао на идеју да користиш Grindr као главни сајт на коме рекламираш своју робу?

Н: Заправо, мој добар друг ме увео у свет сајтова за упознавање хомосексуалаца [...] Показао ми је свој кориснички профил, па сам мислио да бих то могао да искористим као сајт за промоцију продаје дрога. По мом мишљењу, чини се да је Grindr најплодније тло за постављање огласа. Покушао сам и неке друге сајтове и мреже, као што су Sympaticus, Facebook, али то није било баш успешно. Моја циљна публика су хомосексуалци, а Grindr је најбољи сајт да се до њих допре. Grindr је недавно увео нека ограничења. Смањио је број људи које можеш да видиш онлајн, и мораш да платиш ако хоћеш да видиш више људи. У почетку нас је било само неколико који смо продавали дрогу преко Grindr-а. Сад знам за до десет људи који су активни на Grindr-у у смислу продаје дрога.

З: А PlanetRomeo?

Н: Изгубио сам интересовање за PlanetRomeo. Знам три, четири човека која продају дрогу на Ромеу. Рекао сам једном од њих да је непоштен. Он је свима причао да је он поштен човек, са оригиналном робом док смо ми остали лажни дилери, да дилујемо лажну робу, па људи више нису хтели да купују од нас. Зато више волим Grindr.

Слободан приступ сајтовима за упознавање хомосексуалаца омогућио је Н. да допре до шире хомосексуалне публике. Ипак, као што Н. објашњава, постоје мале разлике у начину рада различитих сајтова за упознавање хомосексуалаца. Н. о свом приступу онлајн продаји каже:

Н: Раније сам писао неке иницијале у свом корисничком имену. Надимак ми је био PoreueKG и означавао сам великим словима П за „поперс“, К за „камагра“ и „Г“ за ГХБ. Мислим да си то поменуо, да се то зове нешто као...

З: Мислиш на стратешку (не)видљивост?

Н: Да, баш то! Користио сам те речи које ће навести хомосексуалце да створе асоцијацију на то што продајем. Написао бих и кратак текст, као заговетку, уз свој надимак, тако да би људи знали шта могу да купе од мене.

З: Колико надимака имаш?

Н: Имам два активна надимка. Некад се деси да те корисници пријаве администраторима Grindr-а ако

As N. explains his Grindr activities are multifocal with various user accounts deployed by him in support of his activities.

In December 2016, a couple of weeks after our first interview, N. was arrested with three other drug dealers in downtown Belgrade because they were snitched by their colleague drug dealer. The turf wars between them occasionally erupts as the war for customers' souls rages. The yellow press initial reports on the incident were sensationalistic, and as a consequence, a moral panic emerged. The press titles describing the event focused on those four men as an organized 'gay' gang and how they've been caught with huge amounts of illegal "rape drug". This is the first depiction of chemsex in a daily press in Serbia.

The second interview took place in September 2017, and N. reflected on his arrest which happened 7 months ago. He addressed it as an "unpleasant event", and he added that he knew who was responsible for his arrest. The following extract of his interview shed more light on those events:

З: How the arrest happened?

Н: I know the guy who is responsible for it. He is a dealer, too. He was in the club the night before, and he overheard the story I've been telling to my friends that evening. I know that he called the police to eliminate me as his competitor.

З: So, this is actually a "war", the 'market share' war?

Н: Yes, it is! Absolutely!

З: What happened after your arrest?

Н: Nothing much has changed. I'm still selling drugs although I do not sell G anymore. Now I sell just Poppers and Kamagra.

N. elaborates on the dynamic of events - his arrest and his activity after that. As the result of his arrest, he reduces the number of drug products in his portfolio, and he describes this as follows:

Н: I don't mind reducing my portfolio. I offer to customers what's available, although not everything. The rising number of customers provides space for everyone who wants to sell drugs. The parties continue and they are on the rise. The organizers and party hosts, they call me frequently, and then I go there and I sell to them. It has happened couple of times that I've met some other drug dealers in the same party, each one of them selling their own goods in the same time when I was there.

It's not only that! Additionally, I have had frequent sex offers. Some guys in the party, they want me join them. When I arrive to party they usually start to grab me, to pull

не желиш да имаш секс са њима, а онда ти Grindr угаси кориснички налог. С друге стране, неки дилери дрогом експлицитно напишу шта рекламирају, а администратори Grindr-а не реагују. Они не разумеју српски, тако да не знају шта се дешава, па се онда ништа ни не деси, све по старом.

Како Н. објашњава, његове активности на Grindr-у су разгранате, одвијају се кроз различите корисничке налоге које он покреће како би подржао своје активности.

У децембру 2016. године, неколико недеља после нашег првог интервјуа, Н. је ухапшен са још три дилера у центру Београда, на дојаву колеге дилера. Повремено избијају ратови за територију између дилера, док ратови за душе њихових клијената стално бесне. Прве вести у жутој штампи о овом инциденту биле су сензационалистичке, што је довело до избијања моралне панике. Наслови у штампи који су описивали овај догађај фокусирали су се на четворицу мушкараца као на организовану „геј” банду, која је ухваћена са огромним количинама илегалне „дрого за силовање”. Ово је био први опис хемсекса у дневној штампи у Србији.

Други интервју се одиграо у септембру 2017. године, и Н. се осврнуо на своје хапшење седам месеци раније. Назвао га је „непријатним догађајем” и додао да зна ко је одговоран за његово хапшење. Следи извод из интервјуа који мало ближе описује те догађаје.

З: Како је дошло до хапшења?

Н: *Знам човека који је за то одговоран. И он је дилер. Он је био у клубу претходно вече, и чуо је причу коју сам те вечери испричао другарима. Знам да је позвао полицију да би ме елиминисао као конкурента.*

З: Дакле, ово је заправо „рат”, рат за удео на тржишту?

Н: *Да, тако је! Апсолутно!*

З: Шта се десило након што су те ухапсили?

Н: *Ништа се много није променило. И даље продајем дрогу, иако више не продајем Г. Сад само продајем поперсе и камагру.*

Н. детаљније описује динамику догађаја, своје хапшење и активности након тога. Као последица хапшења, смањено је број производа у портфолиу дрога које продаје, и то описује овако:

Н: *Не смета ми што сам смањено портфолио. Клијентима нудим оно што је доступно, иако то није све. Све већи број клијената значи да постоји простор за све који желе да продају дрогу. Журке се наставаљају, и све их је већи број. Организатори и домаћини*

me inside their flats, taking my pants off. I decline those sex offers. I'm not a sex worker. I deliver drugs to them and that's it. Sometimes, they wait for me in their undies, almost naked, and as soon as they see me at the door they start to pull me inside to join them.

Sometimes I am invited to the same party twice in three days. There are between 5 to 15 guys having sex there, people are just coming in and out...

З: *Do they use condoms?*

Н: *They mostly do not use them. It's bareback sex, so they have sex without condoms. I've seen some HIV positive guys there, too.*

З: *How do you know that they are HIV positive?*

Н: *They've told me so. Sometimes they feel very fragile so they want to have a confession during the party. They feel some kind of a relief when they have the opportunity to tell someone about their HIV status. In those parties, the most of participants are foreigners, they come from abroad and they recruit local boys for sex. For instance, last night I had a call and I went there, to that party, and there were 6 Greek guys and one local boy having sex with them and partying.*

In this part of his narrative, N. is touching upon several crucial issues in chemsex culture – unprotected sex, emotional fragility of the participants, mental health issues, and multiple sex partners. Chemsex connects all of these issues in a very complex and sometimes unpredictable web of sexual desires and identities with frequent HIV and STDs risk mismanagement.

In the last interview with N. which occurred in June 2018, N. discussed chemsex parties as an everyday life topic and a very regular activity for the raising number of gay men. This time, N. did not change his portfolio; he only switched to “mild drugs” as he prefers to call them. Nevertheless, he touched upon very important issue when chemsex is discussed – a negative side effects of the drugs and the interactions between them, as well as an overdose. N. describes his experience with drugs' side effects as follows:

З: *What is your biggest worry in this job?*

Н: *My biggest worry is that something unpredictable will happen when guys use different drugs. I'm worried about uncontrolled side effects. They mix everything. I warn my customers not to take drugs with alcohol all the time, but you know how the things are! You cannot mix G and alcohol because you can fall unconscious. This is the case if you mix Kamagra and Poppers, too. They have opposite effects on your blood pressure – using Poppers makes blood pressure to drop, and using Kamagra pushes it up, thus both having completely opposite side effects. Youngsters are very prone to mix everything, and I had couple of*

ни журки ме често зову, и ја идем тамо и продајем им. Неколико пута се десило да сам на истој журки срео друге дилере, свако продаје своју робу у исто време кад сам и ја био тамо.

И не само то! Уз то, често имам понуде за секс. Неки момци на журци желе да им се придружим. Кад дођем на журку, почињу да ме хватају, да ме увлаче у своје станове, да ми скидају панталоне. Те понуде за секс одбијам. Нисам сексуални радник. Испоручујем им дрогу, и то је то. Понекад ме чекају у доњем вешу, скоро голи, и чим ме виде на вратима крену да ме увлаче унутра да им се придружим.

Понекад ме позову на исту журку двапут у три дана. Има између 5 и 15 људи који ту имају секс, људи долазе и одлазе...

З: Да ли користе кондоме?

Н: Углавном их не користе. То је секс на голо, тако да упражњавају секс без кондома. Виђао сам тамо и неке HIV позитивне људе.

З: Како знаш да су HIV позитивни?

Н: Рекли су ми. Некад се осећају врло рањиво, и хоће да ми се исповеде током журки. Осећају неку врсту олакшања када имају прилику да некоме кажу за свој HIV статус. На тим журкама, већина учесника су странци, дошли су из иностранства и врбују локалне момке за секс. На пример, синоћ су ме позвали и отишао сам, на ту журку, и тамо сам затекао шест Грка и једног локалног момка који са њима има секс и забавља се.

У овом делу своје приче, Н. дотиче неколико критичних тачака у хемсекс култури – секс без заштите, емоционалну фрагилност учесника, проблеме са менталним здрављем и секс са више партнера. Хемсекс повезује сва та питања у веома комплексну и понекада непредвидиву мрежу сексуалних жеља и идентитета, са честим погрешним управљањем ризиком од HIV-а и других STI.

У последњем интервјуу са Н., који се одиграо у јуну 2018. године, Н. је говорио о хемсекс журкама као о свакодневной теми и веома уобичајеној активности за све већи број хомосексуалаца. Овог пута, Н. није променио свој портфолио; само је прешао на „блаже дроге“, како он воли да их зове. Ипак, дотакао је веома важну тему када се говори о хемсексу – негативна дејства дрога и интеракције између њих, као и предозирање. Н. описује своја искуства са споредним дејствима дрога на следећи начин:

З: Шта те највише брине у овом послу?

Н: Моја највећа брига је да ће се десити нешто непредвиђено кад људи користе различите дроге. Бри-

cases when they call me in the middle of the night to ask for help. My principle is not to sell to young people, but frequently they ask someone who is older to get drugs for them. That's the problem with age restrictions.

Z: So, you warn your customers about this?

N: Yes, but sometimes my conscience is not quite clear. I tell myself - if you do not sell to them, somebody else will do! You cannot prevent people not to take drugs, but I have to tell them they have to be conscious about the side effects. If they want to take drugs they should always know what kind of drugs they take. I also prefer customers who are aware what they deal with.

N. describes his concern over drug effects when drugs are mixed, but eventually his interest in drug sell prevails. He continues to sell drugs to everyone who makes an inquiry online.

Developed chemsex culture in Serbia

In January 2020, an interview with Stefan P., a 23-years old former chemsex user, and now an activist who provides peer support for chemsex users, gave more insights in developed chemsex scene in Belgrade [19]. In his interview, in which he revealed current trends in chemsex gay scene in Belgrade, Stefan reflected on numerous chemsex-related themes: development of chemsex scene, online communication for the purposes of chemsex, and pleasure in chemsex. An hour and a half long and very insightful interview with Stefan revealed not only the momentum of chemsex scene, but also how that scene developed through time. During this interview discussion revealed the changes in gay online communication, drug availability and expanded network of users among gay men. Stefan described this continual development as follows:

The scene expanded and more participants and more party organizers are active. The other major thing is the shift in drug use. In the beginning, you could not get crystal meth. That's still the case, but now you have a direct access to crystal-meth through guys who are coming from abroad.

Stefan makes a parallel between 2017 when he attended chemsex parties, and 2020 when he helps through peer-support for chemsex users in the organization where he works. In relation to drugs, the most available is G, while crystal-meth is less accessible. In addition, recently mephedrone (and other synthetic cathenons) are also became available on Serbia's drug market.

Regarding the role of online gay communication in chemsex, Stefan describes such role as follows:

Grindr is the biggest window into chemsex scene. On Sat-

ну ме неконтролисана споредна дејства. Они све мешају. Ја стално упозоравам клијенте да не узимају дрогу и алкохол, али знаш већ како то иде! Не можеш да мешаш Г и алкохол јер се онда онесвестиш. Исто се деси и ако мешаш камагру и поперсе. Они имају супротно дејство на крвни притисак – поперси спуштају крвни притисак, а камагра га диже, што значи да имају потпуно супротна споредна дејства. Млади су веома склони томе да све помешају, и имао сам пар случајева кад су ме звали у сред ноћи да траже помоћ. Мој принцип је да не продајем младима, али они често замоле неког старијег да им набави дрогу. То је проблем са старосним ограничењима.

З: Дакле, ти упозораваш клијенте на то?

Н: Да, али некад ми ни савест није баш сасвим чиста. Кажем сам себи, ако им ти не продаш, неко други хоће! Не можеш спречити људе да узимају дрогу, али морам да им кажем да морају да буду свесни споредних дејстава. Ако желе да узимају дрогу, морају увек да знају коју врсту дроге узимају. Такође су ми дражи клијенти који су свесни са чиме имају посла.

Н. описује своју забринутост за дејство дрога када се помешају, али ипак његови интереси приликом продаје дрога односе превагу. Он и даље продаје дрогу свима који се за њу распитају онлајн.

Развијена хемсекс култура у Србији

У јануару 2020. године, интервју са Стефаном П., двадесеттворогодишњим бившим уживаоцем хемсекса, а сада активистом који пружа вршњачку подршку корисницима хемсекса, пружио је више увида у развијену хемсекс сцену у Београду [19]. У свом интервјуу, у коме је открио актуелне трендове на геј хемсекс сцени у Београду, Стефан се осврнуо на многе теме у вези са хемсексом: развој хемсекс сцене, онлајн комуникацију у сврху хемсекса, те на задовољство у хемсексу. Кроз деведесетоминутни интервју са Стефаном стечено је мноштво увида, не само у степен и правац развоја хемсекс сцене, већ и у то како се сцена развијала током времена. Кроз разговор током овог интервјуа дошло се до сазнања о променама у онлајн комуникацији између хомосексуалаца, у доступности дрога и проширеној мрежи корисника међу хомосексуалцима. Стефан описује овај непрекидни развој догађаја на следећи начин:

Сцена се ширила, те је све више учесника и организатора журки постајало активно. Још једна важна ствар је промена у употреби дрога. На почетку, ниси могао да нађеш кристални мет. И даље је тако, али

urday night or Friday night everyone gets crazy. They invite you to sex parties and they have drugs to consume [...] It is such an expansion of parties. I can see how chemsex crew is growing, too. The emoticons for drugs on Grindr are very frequent. You can spot a diamond, a snowflake, or some sweets [...] Do you know what those are? Sweets, they represent the emoticon for ecstasy, diamond is for crystal meth, and the snowflake relates to MDMA or Speed.

Stefan described his first experience with chemsex drugs as follows:

The moment you take the drugs [...] you only think of having sex. The level of pleasure is unthinkable! You are so horny [...] I'll give you an example. Let's say that when you are normally horny this could be marked as 10, but when you take G it's like 200 to 400 times bigger sensation!

Stefan's described his experience of pleasure enhancement as uncontrollable, and such lack of control in chemsex frightens him. He presents this as follows:

I stopped doing chems. I do not go to the parties anymore. I lost control one time and that feels scary. I do not remember anything, a complete black-out. Everything was blurred. I didn't know where I am and I didn't have a sense of time.

Discussion

Serbian chemsex culture is at its peak, nevertheless it seems that it constantly changes and grows. An online chemsex representations on the users' profiles on Grindr, PlanetRomeo and GaySerbia are invaluable contribution if we want to understand the changes and dynamism of chemsex. Furthermore, the importance of online gay communication for chemsex related issues is steadily expanding – recruitment for parties, filtering of potential sex partners with chemsex preferences, drug selling and drug marketing, but also peer support and sharing of all chemsex relevant information. The role of online communication for marketing services is not a new phenomenon, and it did not take long before many gay men realized that they could harness gay dating websites and social networks for the purpose of chemsex. N.'s confession introduces a few of chemsex-related issues – the issue of responsibility while using drugs and awareness of the multiple drugs' effects. The interactions between different chemsex drugs could be very harmful for the users. In Serbia, the same as worldwide, a numerous gay dating websites such as Grindr, PlanetRomeo, GaySerbia or Scruff provide a cheap infrastructure for all kinds of promotions: Pride weeks advert, male sex work, fetishes, and also for drugs' adverts.

сад имаш директан приступ кристалном мету преко момака који долазе из иностранства.

Стефан повлачи паралелу између 2017. године када је присуствовао хемсекс журкама, и 2020. године, када помаже корисницима хемсекса пружањем вршњачке подршке кроз организацију у којој ради. Када је реч о дрогама, најлакше је доступан Г, док је најтеже наћи кристални мет. Уз то, недавно је мефедрон (и други синтетски катенони) постао доступан на тржишту дрога у Србији.

У погледу улога онлајн геј заједница у хемсексу, Стефан ту улогу описује овако:

Grindr је највећи прозор ка хемсекс сцени. Суботом увече, или петком увече, сви полуде. Позивају те на секс журке, и имају дрогу за конзумацију [...] Журке су доживеле праву експанзију. Видим како и заједница људи који иду на хемсекс журке расте. Емотикони за дроге на Grindr-у су веома чести. Виђају се дијаманти, пахуље, или слаткиши [...] Знаш шта је то? Слаткиши су емотикони за екстази, дијамант је за кристални мет, а пахуља је за MDMA или спид.

Стефан описује своје прво искуство са хемсекс дрогама следећим речима:

Оног тренутка кад узмеш дрогу [...] мислиш само на секс. Ниво ужитка је незамислив! Тако си узбуђен [...] Даћу ти пример. Да кажемо да, када си на неком нормалном нивоу сексуалног узбуђења, то би се могло означити бројем 10, али кад узмеш Г, тај осећај је 200 до 400 пута јачи!

Стефан описује своје искуство појачавања задовољства као искуство које се не може контролисати, и такво одсуство контроле код хемсекса га плаши. Он то описује овако:

Престао сам са хемијом. Не идем више на журке. Једном сам изгубио контролу, и страх ме од тога. Не сећам се ничег, потпуна црна рупа. Све се стопило. Нисам знао где сам, и нисам имао никакав осећај за време.

Дискусија

Хемсекс култура у Србији је у свом зениту, па ипак се чини да се константно мења и расте. Онлајн хемсекс ознаке на корисничким профилима на апликацијама *Grindr*, *PlanetRomeo* и *GaySerbia* су вредан допринос, уколико желимо да разумемо промене и динамику

A perspective of a drug dealer further elucidated chemsex-related issues: such as questions of unsafe sex, HIV and sexually transmitted infection transmission, drug-drug interactions, drug toxicity and drug side effects. Some productive future researches on chemsex in the Serbian context should focus on the following issues: consent, male rape, drug-drug interactions, HIV status disclosure, antiretrovirals-drug interactions, depression and other mental health issues. A peer support and community support are also important for gay men involved in chemsex and poly-drug use as they contribute to risk reduction related to the practice. In the present day, online communication on chemsex has changed – a strategic (in)visibility from the beginning of chemsex online activities is replaced by the use of specific emoticons online which is discussed by Stefan in his interview. Stefan highlights the role of specific emoticons on gay dating apps for chemsex users. They have drug preferences which are freely expressed on the users' profiles, thus the role that gay online communication plays in chemsex is indisputable [19].

In his interview, Stefan also recollects how the intensity of pleasure in sex under chemsex drugs is immensely multiplied. For some researchers, the issue of sexual pleasure is important for gay intimacy, but it could be seen also as the attempt of homosocialization among gay men [3]. In a timely overview of chemsex culture, and in the autoethnography style, Stuart (2019) describes how complex the phenomenon of chemsex is and what are the characteristics that define chemsex as a quest for “[...] the pleasure, the connection, the joy and the love [...]” for gay men. In chemsex, the quest for sexual pleasure continues, but also for homosociality. Chemsex is not only the possibility of ‘having sex under drugs’ [32].

The risk assessment research related to HIV infection and other STIs transmission among gay men in Serbia practicing chemsex are yet to be done in the Serbian context. In the “Third European Chemsex Forum Report” (2019), Dr Alexandre Aslan described the multiplication of pleasure in chemsex resulting in increased risk of HIV and STIs as follows:

The commonality of all the chemsex drugs”, is that “[...] they hugely increased the production of dopamine in the brain, making them particularly effective. Dopamine increased sexual arousal and pleasure seeking behaviours, reduced inhibition and increased risk taking” (p. 9).[33]

The consequences of chemsex drug-use are discussed by Stefan in his interview. Nevertheless, more in-depth research and active outreach are needed fully to understand the extent to which chemsex harm reduction in Serbia

хемсекса. Даље, важност онлајн комуникације међу хомосексуалцима о темама у вези са хемсексом стално расте – позивање на журке, одабир потенцијалних сексуалних партнера према хемсекс преференцијама, продаја и рекламирање дрога, али и вршњачка подршка и дељење свих релевантних информација о хемсексу. Улога онлајн комуникације у сврхе маркетинга није нова појава, и није требало да прође много времена пре него што је доста хомосексуалаца схватило да може да употреби сајтове за упознавање хомосексуалаца и друштвене мреже за потребе хемсекса. Исповест коју износи Н. уводи неколико питања у вези са хемсексом: питање одговорности приликом употребе дрога, као и свест о ефектима различитих дрога. Интеракција између различитих хемсекс дрога могла би бити веома штетна за кориснике. У Србији, као и широм света, бројни сајтови за упознавање хомосексуалаца као што су *Grindr*, *PlanetRomeo*, *GaySerbia* или *Scruff* обезбеђују јефтину инфраструктуру за све могуће врсте промоција: рекламирање недеље поноса, мушког сексуалног рада, као и дрога.

Перспектива дилера дрога показала је и додатна питања у вези са хемсексом, као што је питање небезбедног секса, преношења HIV-а и сексуално преносивих инфекција, интеракција између дрога међусобно и дрога и лекова, токсичности дрога и њихових нежељених дејстава. Нека продуктивна будућа истраживања хемсекса у Србији требало би да усмере пажњу на следећа питања: пристанак на секс, мушко силовање, интеракције између дрога, откривање HIV статуса, интеракције између антиретровирусних лекова и дрога, депресију и друга питања менталног здравља. Подршка вршњака и заједнице такође су битне за хомосексуалце који упражњавају хемсекс и користе више дрога истовремено, јер утичу на смањење ризика од ових пракси. У данашње време, онлајн комуникација о хемсексу се променила – стратешку (не)видљивост са почетака онлајн хемсекс активности заменила је употреба специфичних емотикона онлајн, о којој прича Стефан у свом интервјуу. Стефан наглашава улогу специфичних емотикона на апликацијама за упознавање хомосексуалаца за кориснике хемсекса. Они имају своје преференције према дрогама које се слободно исказују на корисничким профилима, те је улога коју онлајн комуникација међу хомосексуалцима игра код хемсекса неоспорна [19].

У свом интервјуу, Стефан се такође присећа и како се интензитет задовољства током секса немерљиво увећава под утицајем хемсекс дрога. За неке истраживаче, питање сексуалног задовољства је важно за хомосексуалну интимност, али би се могло видети и као поку-

could be developed and upgraded in order to be responsive to the social health aspect of the needs of those who participate in chemsex.

Conclusion

The effects of chemsex on gay intimacy, gay men’s sexual practices and their well-being in the Serbian context are yet to be fully understood. More visibility of experiences by Serbian gay men and researches, too, are needed to engage with such a complex phenomenon as chemsex. This article aims to broaden the discussion on chemsex in Serbia and to open a variety of possible interdisciplinary avenues of research related to this phenomenon in Serbia in particular in the domain of public health, HIV prevention, and harm reduction.

Potential limitation of this article is that it discusses chemsex scene in Belgrade, as the biggest urban center in Serbia, and is less focused on other parts of the country. Another potential limitation is that there is only one interview with an activist and a former user to describe the development of chemsex culture; nevertheless this interview provides invaluable insights from the perspective of a chemsex user and an activist. The strength of this article is that it breaks new ground on research into chemsex in Serbia bringing on board a range of viewpoints (users, a dealer, an activist), and it analyses a complex interplay between different aspects of chemsex – from online representations and recruitment for chemsex parties to drug sale, experiences of drug use, sexual practices, sexual intimacy, and a problem of inadequate harm reduction strategies.

шај хомосоцијализације међу хомосексуалцима [3]. У временском прегледу хемсекс културе, а у аутоетнографском стилу, Стјуарт (2019) описује како је комплексан феномен хемсекса и које су то карактеристике које дефинишу хемсекс као поход ка: „[...] *задовољству, повезаности, радости и љубави [...] за хомосексуалце. У хемсексу, потрага за сексуалним задовољством се наставља, али је то и потрага за хомосоцијалношћу. Хемсекс не представља само могућност 'упражњавања секса под утицајем дрога'*” [32].

Истраживање процене ризика у вези са преносом HIV инфекције и других STI међу хомосексуалцима у Србији који упражњавају хемсекс тек треба да се спроведе у контексту Србије. У Трећем извештају европског форума о хемсексу (*Third European Chemsex Forum Report*), др Александер Аслан описао је вишеструко увећање задовољства код хемсекса које доводи до повећаног ризика од HIV-а и STI на следећи начин:

Оно што је заједничко за све хемсекс дроге јесте да „[...] су оне довеле до огромног повећања лучења допамина у мозгу, што их чини посебно делотворним. Допамин повећава сексуално узбуђење и појачава понашања тражења задовољења, смањује инхибиције и повећава преузимање ризика” (стр. 9) [33].

Последице употребе хемсекс дрога описује и Стефан у свом интервјуу. Ипак, потребно је још детаљнијих истраживања и активног ступања у контакт са заједницом како би се у потпуности разумело у којој мери се могу развити програми за смањење штете од хемсекса, и како се они могу унапредити како би одговорили на социјално-здравствене аспекте потреба оних који учествују у хемсексу.

Закључак

Ефекти хемсекса на хомосексуалну интимност, сексуалне праксе хомосексуалаца и њихово благостање у контексту Србије још увек нису у потпуности расветљени. Потребна је већа видљивост искустава хомосексуалаца из Србије, као и истраживања, како бисмо се позабавили тако комплексним феноменом као што је хемсекс. Овај рад има за циљ да прошири дискусију о хемсексу у Србији и отвори различите мултидисциплинарне области истраживања у вези са овим феноменом у Србији, посебно у области јавног здравља, превенције HIV-а и смањења штете од употребе хемсекс дрога.

Потенцијално ограничење овог рада јесте да он разматра хемсекс сцену у Београду, као највећем урбаном

центру у Србији, а мање је окренут другим деловима земље. Још једно потенцијално ограничење јесте да постоји само један интервју са активистом и бившим корисником који описује развој хемсекс културе. Ипак, овај интервју обезбеђује вредан увид у перспективу уживаоца у хемсексу и активисте. Снага овог чланка је у томе што он уводи потпуно ново истраживање хемсекса у Србији, окупљајући различита виђења (корисника, дилера, активисту) и анализира комплексне интеракције између различитих аспеката хемсекса – од онлајн представљања и врбовања нових учесника за хемсекс журке, до продаје дрога, искустава употребе дрога, сексуалних пракси, сексуалне интимности, као и проблема неадекватних стратегија смањења штете.

Литература / References

1. Stuart, D. A Chemsex crucible: the context and the controversy. *Femm Plann Reprod Health* (2016, 0:1), [онлајн], доступно на <https://www.academia.edu/>, [accessed on 28.3.2018]; 2016
2. Stuart, D. An interview with David Stuart. *Drug Reporter*. [онлајн], доступно на <https://www.academia.edu/>, [accessed on 09.11.2022.]; 2018
3. Hakim, J. The rise of chemsex: queering collective intimacy in neoliberal London. *Cultural Studies*. DOI: 10.1080/09502386.2018.1435702; 2018
4. Halkitis, P. N., Parsons, J.T. & Stirrat J.M. A Double Epidemic: Crystal Methamphetamine Drug Use in Relation to HIV Transmission Among Gay Men. *Journal of Homosexuality*, 41: 17–35; 2001
5. Race, K. *Pleasure Consuming Medicine: The Queer Politics of Drugs*, Duke University Press, Durham & London; 2009
6. Race, K. 'Party'n'Play': Online hook-up devices and the emergence of PNP among gay men. *Sexualities*, 18: 3: 253–275; 2015
7. Amaro, R. Taking Chances for Love? Reflections on Love, Risk, and Slamming Subculture. *Contemporary Drug Problems*, 1–12, [онлајн], преузето са www.academia.com, [приступљено на дан 9.11.2022.]; 2016
8. Bracchi, M., Stuart, D., Castels, R., Khoo, S., Back, D. and Boffito, M. Increasing use of 'party drugs' in people living with HIV on antiretrovirals: a concern for patient safety. In *AIDS*, 29:000-000, Walters Kluwer Health Inc.; 2015
9. Davis, M. & Flowers, P. HIV/STI prevention technologies and strategic (in)visibilities. Retraction of M. Davis & L. Manderson (Eds.) *Disclosure in Health and Illness*. London/New York: Routledge, Taylor & Francis Group; 2014. p. 72–89
10. Hegazi, A. et al. Chemsex and the city: sexualised substance use in gay, bisexual and other men who have sex with men attending sexual health clinics. *International Journal of STD & AIDS*, Vol. 28, Issue 4: 362–366; 2017

11. Sewell et. al. Poly drug use, chemsex drug use, and associations with sexual risk behaviour in HIV-negative men who have sex with men attending sexual health clinics. *International Journal of Drug Policy*, 43: 33–43; 2017
12. Frankis, J., Flowers, P., McDaid, L. & Bourne, A. Low levels of chemsex amongst men who have sex with men, but high levels of risk amongst men who engage in chemsex: analysis of a cross-sectional online survey across four countries. *Sex Health*, 15(2): 144–150; 2018
13. Daskalopoulou, Marina; Rodger, Alison J.; Phillips, Andrew N.; Speakman, Andrew; Lampe, Fiona C. Prevalence of recreational drug use is indiscriminate across antiretroviral regimens of differing drug–drug interactions among MSM. *AIDS* 30(5) DOI: 10.1097/QAD.0000000000000994, 2016
14. Milosavljevic, Z. Virtual ethnography of HIV positive health status in gay virtual intimacies in Serbia. Retraction of Garnett, E., Reynolds, J. and Milton, S. (Eds) *Ethnographies and Health: Reflections on Empirical and Methodological Entanglements*, Palgrave-Mcmillan/Springer; 2018a. p. 35–51
15. Milosavljevic, Z. Strategic (In)Visibilities and Bareback Subcultures: The Implications of Online Communication for HIV Transmission among Gay men in Serbia. Retraction of Dhoest A., Szulc, L. & Eeckout B. (Eds) *LGBTQs, Media and Culture in Europe*, London/New York: Routledge, Taylor & Francis group; 2017. p. 262–277
16. Milosavljevic, Z. Envisioning gay men’s intimacies in Serbia: from online communication to HIV transmission. Unpublished PhD thesis. University of Hull, UK; 2019
17. Milosavljević, Z. & Stošić, M. Brza procena uticaja COVID-19 epidemije na zdravlje i socio-ekonomske uslove ključnih populacija u povećanom riziku od HIV-a i polno prenosivih bolesti – Tehnički izveštaj o realizaciji istraživanja, [онлајн], преузето са www.researchgate.com, [приступљено на дан 10.2.2023.]; DOI: 10.143/RG.2.2.30150.60489; 2016
18. Milosavljevic, Z. Confessions of a drug dealer 2016-2018 – three follow-up interviews, необјављени материјал; 2018b
19. Milosavljevic, Z. An interview with a chemsex activist Stefan P., необјављени материјал; 2020
20. Mason, B. L. Moving Toward Virtual Ethnography. *American Folklore Society Newsletter*, Vol. 25, Issue 2: 4–6; 1996
21. Mason, J. *Qualitative Researching*, 2nd edition. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications; 2002
22. Hine, C. *Virtual Ethnography*, London/Thousands Oaks/New Delhi: SAGE Publications; 2000
23. Boellstorf, T. et al. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton and Oxford: Princeton University Press; 2012
24. Wodak, R. & Krzyzanowski, M. *Qualitative Discourse Analyses in the Social Sciences*. Basingstoke/New York: Palgrave-MacMillan; 2008
25. Fox, R. *Gays in (Cyber-) Space: Online Performances of Gay Identity*. Saarbrücken, Germany: AV Akademikerverlag; 2012
26. Dicks, B., Mason, B., Coffey, A. & Atkinson, P. *Qualitative Research and Hypermedia: Ethnography for the Digital Age*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications; 2005
27. Elo, S. et al. Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. In *SAGE Open*, January-March 2014: 1-10, DOI: 10.1177/2158244014522633; 2014
28. DiCiccio-Bloom, B. and Crabtree, D. F. The qualitative research interview. In *Medical Education*, Vol. 40: 314-321; 2006
29. Hesse-Biber, S. N. & Leavy, L. P. *The Practice of Qualitative Research*. London/Thousands Oaks/New Delhi: SAGE Publications; 2006
30. Flick, U. *An Introduction to Qualitative Research*. 4th Edition, London/Thousands Oaks/New Delhi/Singapore: SAGE Publications Ltd; 2009
31. Elliott, J. *Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications; 2005

32. Stuart, D. Chemsex: origins of the word, a history of the phenomenon and a respect to the culture. *Drugs and alcohol today*, Vol. 19, No.1: 3-10, DOI: 10.1108/DAT-10-2018-0058; 2019
33. Third European Chemsex report. [онлајн], преузето са <https://idpc.net/publications/2020/04/european-chemsex-forum-report>; 2019

Кореспонденција / Correspondence

Зоран Милосављевић - Zoran Milosavljević
zoran_milosavljevic@batut.org.rs